

Aleš Filipčič

Izobraževanje in usposabljanje v tenisu – pogled nazaj za korak naprej

Izvleček

Živimo v časih, ko trg dela ne zahteva več ljudi s »celostno razvito osebnostjo«, ampak predvsem osebe z ozkimi in specifičnimi kompetencami, ki so hkrati zmožne hitrih prilagoditev za opravljanje drugega poklica. Vse to vpliva tudi na trg dela v športu, ki postaja vse bolj raznolik, dinamičen in tekmovalen. Temu botruje tudi široka ponudba univerzitetnih in strokovnih študijskih programov fakultet ter še številčnejša ponudba programov usposabljanj športnih zvez in podjetij. Prispevek predstavlja zgodovinski pregled razvoja teniških programov izobraževanja in usposabljanja v tujini ter pri nas ter postavlja številna odprta vprašanja. Ključno vprašanje pa je, kakšnega športnega strokovnjaka želimo v prihodnje.

Ključne besede: teniški trenerji, kompetence, športne fakultete, teniške zveze.

Education and training in tennis – looking backwards to take a step forward

Abstract

We are living in times when the labour market no longer requires people with a 'comprehensively developed personality' but mostly staff with narrow and specific competencies capable of rapidly adjusting to some other professions. The above also affects the labour market in the area of sport which has become diversified, dynamic and highly competitive. This is, inter alia, a consequence of the broad range of university and professional study programmes offered by faculties and the even broader range of training programmes provided by sports associations and companies. This contribution gives a historical overview of the development of tennis education and training programmes abroad and in Slovenia, as well as opens up a number of questions. The key question is what type of sports expert we want in the future.

Key words: tennis coaches, competencies, sport faculties, tennis associations

■ Uvod

Člani uredniškega odbora revije Šport so me spodbudili, da sem se lotil problematike izobraževanja in usposabljanja strokovnjakov v športu. Sprva je bila ideja, da bi orisal aktualne politike in dokumente, množico akademskih in športnih institucij, ki bolj ali manj enotno izobražujejo in usposablajo športne strokovnjake, različne nacionalne pravne okvirje, dobre prakse in raznolikost pristopov pri zasnovi, oblikovanju, poimenovanju in izvedbi univerzitetnih študijskih programov ter trenerskih tečajev. Vsekakor bi bila za obravnavo tako obsežne in kompleksne problematike bolj primerna oblika strokovne monografije kot pa članek.

Zaradi zgoraj opisanega ter svoje kompetentnosti, ki je vezana predvsem na tenis, sem se odločil, da tematiko zožim na izobraževanje in usposabljanje teniških trenerjev. Pri tem bom obravnavana procesa predstavil tako z vidika tujih praks, razvoja naših teniških programov, hkrati pa bom opozoril na nekaj naših posebnosti. Prispevek bo na eni strani predstavitev stanja v tenisu, po drugi pa lahko služi tistim strokovnjakom, ki so pri nas odgovorni za usmerjanje in izvajanje politike izobraževanja in usposabljanja športnih strokovnjakov. Ker želim bralce spodbuditi k razmišljanju o obravnavani problematiki, bom na koncu vsakega poglavja zastavil nekaj vprašanj.

Pa začnimo z definicijo obeh procesov. Slovar slovenskega jezika izobraževanje med drugim opiše kot skrb za vzgojo in izobraževanje mladine ter kot oblike izobraževanja odraslih, posebej za dopolnilno ali strokovno izobraževanje delavcev na področju izobraževanja in znanosti. Usposabljanje pa je definirano kot izobraževanje in usposabljanje na novo sprejetih delavcev, poklicno strokovno usposabljanje ter didaktično usposabljanje učiteljev ali celo kot usposabljanje športnikov za premagovanje velikih naporov. Tako s pomenskega kot tudi s praktičnega vidika sta si oba procesa blizu in se prepleteta. Če izobraževanje pomeni proces, kjer je končni dosežek pridobitev izobrazbe oziroma pravice do opravljanja določenega poklica (npr. diplomiranega trenerja tenisa), pa usposabljanje pomeni pridobitev določenih znanj, veščin in izkušenj za opravljanje določenih strokovnih nalog (npr. trener tenisa C). Pridobljena izobrazba praviloma osebi pripada celo življenje, razen če oseba ne prekrši strokovnih, etičnih ali kakšnih drugih pravil. Strokovno usposobljenost morajo nosilci

potrjevati s stalnim strokovnim usposabljanjem (licenčno usposabljanje).

Poleg prepletenosti procesov pa prihaja do prepletanja tudi pri vsakdanjem delu športnih strokovnjakov, ki bodisi delujejo v šoli ali v športnem klubu. Zamislimo si učitelja športne vzgoje, ki je zaposlen na OŠ Leona Štuklja v Mariboru in med drugimi učenci poučuje tudi razred četrtošolcev. Univerzitetno izobraženi učitelj športne vzgoje je zaključil petletni univerzitetni študij. Program dela pri športni vzgoji je pripravil na osnovi sprejetega učnega načrta, za vsako uro pa ima natančno učno pripravo. Z učenci četrtega razreda učitelj opravi tri ure tedensko. V tem razredu je tudi pet učencev, ki so vključeni v tekmovalni program TK Branik Maribor. V klubu deluje teniški trener z desetletno tekmovalno kariero ter opravljenima dvema devetdeseturnima tečajema za trenerja tenisa D in C. Program treningov izvaja na osnovi letnega načrta tekmovanj in treningov, kjer so opredeljeni individualni cilji za posameznega igralca. Trener v klubu vsak teden z desetletniki opravi 10 ur teniškega in 3 ure kondicijskega treninga. Torej teniški trener v klubu izvaja program, ki je štirikrat obsežnejši kot šolski. Ker gre za tekmovalno usmerjen program, so obseg, intenzivnost in vsebine teniškega programa bistveno bolj »agresivne« kot šolske.

Pot do poklica učitelja športne vzgoje in pot do usposobljenosti teniškega trenerja sta različni, različna sta tudi pravno formalni vidik uravnavanja obeh poklicev (zakonodaja, pravice in odgovornosti, nadzor, socialna varnost ...), različna sta obseg in delokrog dela, potrebne kompetence in na koncu se najbrž razlikuje tudi plačilo za opravljeno delo.

Moja prva vprašanja so: Ali med izobraževanjem in usposabljanjem v športu res obstajajo tako velike razlike? Kakšne so razlike in kako se odražajo na trgu dela? Ali bi morali športno izobraženi kadri bolj zaščititi svoj poklic, tako kot ga ščitijo zdravniki in drugi poklici?

■ Pravno-formalni okvir izobraževanja/usposabljanja v športu

Zakon o visokem šolstvu (sprejet 4. 5. 2012) je krojni dokument, ki ureja statusna vprašanja visokošolskih zavodov, pogoje za opravljanje visokošolske dejavnosti, opredeljuje javno službo v visokem šolstvu in ureja način njenega financiranja. Univerza

zagotavlja razvoj znanosti, strokovnosti in umetnosti ter prek fakultet, umetniških akademij ali visokih strokovnih šol v izobraževalnem procesu neposredno organizira izvajanje znanstveno-raziskovalnih in študijskih programov, ki so primerljivi s programi drugih visokošolskih zavodov v tem prostoru.

Športno sfero pravno formalno opredeljuje Zakon v športu, ki je bil sprejet 12. 3. 1998. Trenutno je v javni razpravi predlog novega Zakona v športu, ki se od starega med drugim razlikuje tudi v strogi ločitvi strokovno izobraženih in usposobljenih kadrov v športu. Slednji ne morejo biti financirani iz javnih sredstev za programe, kot so: prstočasna športna vzgoja otrok in mladine, športna vzgoja otrok in mladine s posebnimi potrebami, športna vzgoja otrok in mladine, usmerjenih v kakovostni in vrhunski šport in šport starejših. Ali to pomeni, da so lahko strokovno usposobljeni financirani iz javnih sredstev za programe kakovostnega in vrhunškega športa, športa invalidov ter športne rekreacije? Vsekakor se financiranje programov športa iz javnih sredstev lomi tudi pri vprašanju, katere športne strokovnjake financirati – samo izobražene ali tudi usposobljene?

Predlog novega zakona predvideva tudi ustanovitev akreditacijske komisije, ki bo odgovorna za pripravo in ovrednotenje programov usposabljanja. V predlog novega zakona se je iz veljavnih Pravil o usposabljanju strokovnih delavcev v športu preselil tudi del, ki določa splošni in posebni del usposabljanja. Trenutno je v splošni del vključenih pet predmetov (osnove pedagogike in didaktike v športu, management v športu z osnovami informatike in zakonodaje, osnove športne medicine in prva pomoč, osnove razvojne psihologije in psihologije v športu, osnove teorije in metodike športnega treniranja), ki morajo biti vključeni v trenerski tečaj na 1. stopnji z najmanj 5 urami. Po mojem mnenju je splošni del, kot je zasnovan sedaj in v takšnem obsegu, popolnoma nepotreben, saj ne omogoča pridobitve nikakršnih kompetenc, vsebine so »preveč« splošne ter sploh niso povezane z delokrogom kadrov na prvi stopnji. Teniški trener D, ki poučuje najmlajše in mlade teniške igralce, ne potrebuje splošnih informacij o managementu v športu z osnovami informatike in zakonodaje, saj po trenutno veljavnih pravilih niti ne more delovati samostojno, ampak samo pod vodstvom višje usposobljenega trenerja.

Med drugim predlog novega zakona predvideva tudi novost, da bodo izvajalci usposabljanj izbrani na javnem razpisu. Glede na to, da nacionalne panožne zveze nimajo kadrov, ki se ukvarjajo z usposabljanjem, je takšen način izbiranja izvajalcev vsekakor primeren.

V razmislek

Na kakšnih razmislekih in izhodiščih temeljiti del predloga novega zakona o športu, ki se nanaša na strokovne kadre? Ali veljavna Pravila o usposabljanju strokovnih delavcev v športu upoštevajo specifičnost športa, raven razvitosti, vpetost v mednarodne organizacije pri določanju pravno formalnih okvirjev usposabljanja?

■ Mednarodna teniška zveza in usposabljanje trenerjev

Mednarodna teniška zveza (ITF) je bila leta 2005 s strani »European Coaching Council« povabljena, da skupaj z nogometno in odbojgarsko zvezo sodeluje pri oblikovanju izhodišč za pripravo edukacijskih programov za športne trenerje različnih ravni. Kot dosežek teh aktivnosti sta bili sprejeti naslednji usmeritvi: športno treniranje (ang. coaching) bo koristilo enake okvirje kot ostali segmenti športa (športna vzgoja, športni management in zdravje) in pri oblikovanju edukacijskih programov se bo uporabljal 6 stopenjski model, ki ga natančno definirajo:

1. poklicno področje (trener začetnik, pomočnik, izkušen trener, trener vodja mojster);
2. temeljna področja delovanja (treniranje najmlajših in mladih, nadarjenih ter vrhunskih športnikov);
3. aktivnosti na področjih delovanja (načrtovanje, organiziranje, treniranje, ocenjevanje);
4. kompetence (znanja, veščine, izkušnje);
5. učni dosežki (splošni, specifični);
6. kurikulum (vpisni pogoji, vsebina/predmeti, število kreditov, učne metode, načini preverjanja, viri, nadzor kakovosti, učitelji/izvajalci, zaposlitvene možnosti).

ITF kot krovna organizacija podpira nacionalne teniške zveze pri osnovnem, permanentnem usposabljanju ali pa preko zagotavljanja različnih podpornih gradiv, kot so spletna platforma I-coach s predavanji, članki, video vsebinami ali strokovno

literaturo. ITF regijsko ali globalno organizira tudi tečaje, konference ali delavnice kot oblike permanentnega usposabljanja. Za nacionalne teniške zveze, ki nimajo lastnega sistema usposabljanja teniških trenerjev, najpogosteje ob podpori sklada olimpijske solidarnosti organizira tri ravni tečajev: tečaj za trenerje začetnikov in mladih igralcev, tečaj za trenerje naprednejših igralcev in tečaj za trenerje vrhunskih igralcev. Tečaje izvajajo mednarodni tutorji in strokovnjaki mejnih področij (biomehanika, psihologija, fiziologija, kondicijsko treniranje ...).

ITF v okviru projekta prepoznavanja ustreznosti nacionalnih sistemov usposabljanja teniških trenerjev preverja organizacijsko strukturo, sistem rednega in permanentnega (licenčnega) usposabljanja, kadre (predavatelji, administratorji), vsebino, obseg, učne kompetence in dosežke, literaturo ter druge pripomočke. Po končanem preverjanju na osnovi doseganja postavljenih standardov nacionalni zvezi podeli bronasti, srebrni ali zlati znak. Trenutno ITF skupaj s Tennis Europe in mednarodnimi tutorji usposablja številne domače strokovnjake, ki bodo v prihodnje lahko samostojno izvajali tečaje usposabljanj v državah, kot so Belorusija, Bolgarija, Bosna in Hercegovina, Ciper, Moldavija idr.

Leta 2006 je ITF pričel s prenovo programov v smeri povečanja obsega, modularne izvedbe in vzpostavljanja okvira učnih kompetenc, ki naj bi jih dosegali teniški trenerji na različnih poklicnih področjih. V ta namen je bilo organiziranih nekaj delavnic in sestankov vodij usposabljanj iz različnih evropskih držav, kjer so bile izmenjane in na koncu tudi sprejete temeljne kompetence za tri ravni usposabljanj. Kot učne kompetence so natančno določena znanja, veščine in izkušnje.

Tako ima ITF tečaj za trenerje začetnikov in mladih igralcev določenih 21 učnih kompetenc. Ena izmed njih določa, da je trener sposoben načrtovati in pripraviti učno pripravo za individualni ali skupinski trening ali več treningov s primerno progresivno razporeditvijo vaj in aktivnosti. Učna kompetenca posega na področje načrtovanja (uporaba principov priprave mikro, mezo in makro cikla), razvojnih programov (razvoj in napredek na taktičnem, tehničnem, gibalnem in psihološkem področju) in administracije (priprava načrta za trening ali več treningov). Pri tem je že vnaprej natančno določeno, kdaj in na kakšen način bodo opisane kompetence dosežene (teoretična predavanja, praktične predstavi-

tve, delavnice, samostojno delo) in tudi kje bodo preverjene (teoretični, praktični izpit, delovni zvezek, seminarska naloga) ter kje lahko kandidat najde dodatne informacije, če pri doseganju kompetence ni bil uspešen.

Učne kompetence so termin, ki ga pogosto uporabljamo tako v strokovno-športni kot tudi univerzitetni sferi. V času bolonjske prenovе je bilo navajanje učnih kompetenc – splošnih in specifičnih – na ravni študijskih programov kot tudi učnih načrtov predmetov nujno. Pri tem so bili oblikovani novi predmeti, kar precej jih je ostalo nespremenjenih. Vsaka prenova naj bi prinesla napredek in ohranila dobre prakse ter izboljšala slabosti.

V razmislek: Kakšen je bil učinek bolonjske prenovе na študijske programe športa? Ali novi športni študijski programi res temeljijo na ustrezno postavljenih in preverljivih učnih kompetencah? Ali smo z uvedbo novih bolonjskih študijskih programov spremenili način izvedbe predmetov in podajanje vsebin, razmerje med teoretičnimi in praktičnimi vsebinami in način preverjanje znanja? Ali resnična uporaba učnih kompetenc natančneje definira obveznosti ter odgovornosti učitelja in študenta? Ali lahko študent/kandidat doseže določeno učno kompetenco še predno začne s študijem/tečajem? Ali nizki vstopni pogoji za programe usposabljanja (končana poklicna šola) in univerzitetne študijske programe športnega treniranja (poklicna matura) upoštevajo trende razvoja vrhunskega ter kakovostnega športa?

■ Izobraževanje/usposabljanje teniških trenerjev v Evropi

V Evropi obstajajo vsaj trije različni modeli izobraževanja/usposabljanja teniških trenerjev. Pri vseh treh modelih sta na različne načine vključena – ali tudi ne – univerzitetni (akademski) in teniško panožni sistem. Temeljne značilnosti treh modelov bi lahko opisali kot:

1. Teniško panožni sistem ima pri edukaciji teniških trenerjev vodilno vlogo, univerzitetni sistem izobražuje druge poklice v športu (npr. Francija, Velika Britanija). Teniška zveza Francije in Velike Britanije sta t. i. »Grand Slam nations«, torej zvezi, ki organizirata dva od štirih najbolj odmevnih turnirjev in zato razpolagata z

izjemnimi finančnimi in kadrovskimi viri. Obe imata oddelke, ki skrbijo za redno in stalno strokovno usposabljanje. Francoska zveza ima z ministrstvom za šport podpisan dogovor o usposabljanju trenerjev na prvi stopnji, ki obsega 1200 ur in traja 1 leto. Ministrstvo teniškiemu trenerju pokrije polovico letne plače (približno 20.000 EUR), drugo polovico mora trener »zaslužiti« na trgu oziroma v teniškem klubu. Polovico ur kandidat opravi v edukacijskem centru, polovico v teniškem klubu. Izvajanje praktičnih in izpitnih vsebin poteka v realni situaciji in z uporabo sodobnih pripomočkov ter sredstev. Na drugi strani pa teniška zveza Velike Britanije razpolaga z informacijsko platformo, ki spremlja individualni razvoj vsakega teniškega trenerja, včlanjenega v zvezo. Tako spremljajo usposabljanje novih kandidatov za trenerje (delovni zvezki, seminarske naloge, video posnetki, teoretični izpiti) kot tudi dosežke že usposobljenih trenerjev, njihovo sodelovanje z regionalnim tutorjem in stalno usposabljanje. Npr. tečaj iz prve pomoči morajo trenerji opraviti vsako drugo leto, vsako leto pa morajo zbrati določeno število točk, če želijo pridobiti letno licenco.

2. Teniško panožni sistem je odgovoren za usposabljanje teniških trenerjev na nižji ravneh, univerzitetni za najvišjo raven (npr. Nemčija). Zveza vaditeljev in trenerjev je zadolžena za tečaje strokovnega usposabljanja, ki potekajo v devetih nemških regijah. Za izvedbo posameznih tečajev imajo določene predavatelje in člane izpitnih komisij. Tečaji za vaditelje in trenerje C, B in A potekajo modularno ter so podprti s številnimi učnimi pripomočki. Naziv diplomiranega trenerja lahko pridobi le peščica kandidatov, ki zaključijo študij in diplomirajo na visoki športni šoli v Kölnu.
3. Oba sistema sta povezana na vseh ravneh usposabljanja/izobraževanja teniških trenerjev (npr. Belgija, Nizozemska). Belgija in Nizozemska imata na področju usposabljanja teniških trenerjev dolgo tradicijo. Posebnost njihovega sistema usposabljanja je povezava teniških strokovnjakov ter strokovnjakov mejnih področij že na najnižjih stopnjah. Vsakega kandidata, ki začne usposabljanje, obravnavajo na osnovi analize že osvojenih učnih kompetenc ter pripravijo individualen program. Programi potekajo preko celega leta, večinoma enkrat tedensko z dodatnimi nalogami. Poseb-

nost nizozemskega sistema je navezava usposabljanja teniških trenerjev na dolgoročni razvoj igralcev, kar pomeni, da sistem sledi zahtevam teniških igralcev v različnih starostnih obdobjih.

■ Razvoj izobraževanja/ usposabljanja teniških trenerjev v Sloveniji

Usposabljanje teniških trenerjev se je začelo leta 1968, ko je bil v Portorožu organiziran prvi tečaj za vaditelje tenisa, ki ga je vodil Metod Klemenc. V nadaljevanju so tečaje za vaditelje in učitelje tenisa vodili Metod Klemenc, Mile Ogrin in Aleksander Škulj. V osemdesetih sta na temelju sistema ameriške trenerske organizacije (USPTR) in lastnih dognanj ter trenerskih izkušenj usposabljanja za vaditelje in učitelje tenisa vodila dr. Otmar Kugovnik in Hrvat Vjeran Friščić. V devetdesetih letih smo s sodelavci koncept trenerskih tečajev postavili na nemškem sistemu usposabljanja, ki sta ga s seminarji med drugimi utemeljila tudi Boris Breskvar in dr. Richard Schoenborn. Naziva vaditelj in učitelj tenisa se nam nista zdela primerna niti z vidika vrstnega reda nazivov (proces razvoja športnih veščin začnemo z učenjem ne z vadbo), zato smo jih zamenjali s teniškiimi trenerji različnih stopenj. Po letu 2005 smo sistemu usposabljanja nadgradili s pristopi, rešitvami, vsebinami in didaktičnimi pripomočki sistema, ki ga je zasnoval ITF. Pomembne spremembe sistema usposabljanja teniških trenerjev so bile: dosledna uvedba učnih kompetenc, prilagoditev splošnih vsebin specifičnim zahtevam trenerjev pri delu, večji obseg tečajev in več strokovnih sodelavcev za posamezna področja, vključitev preverjanja s teniškiimi igralci, vpeljava delovnih zvezkov, seminarskih nalog in delavnic.

Tako kot se je razvijal sistem usposabljanja, je napredoval tudi predmet tenis, ki sva ga v študijskem letu 1990/91 zasnovala s prof. dr. Otmar Kugovnikom. V študijskem letu 1994/95 je tenis prvič postal eden od izbirnih športov v t. i. usmerjanju. Leta 1999 je prvi od študentov »usmerjevalcev« uspešno zaključil študij z diplomskim delom s teniško tematiko. V obdobju 2005–2008 je bil predmet tenis izveden tudi za 13 študentov visokošolskega strokovnega študija, v študijskem letu 2009/10 je tenis kot šport A postal del novega bolonjskega študijskega programa Športno treniranje. Od leta 1994 je predmet tenis obiskovalo

112 študentov in 76 jih je študij (v okviru enega od programov) tudi uspešno zaključilo. Dobra polovica diplomantov igra vidno vlogo v slovenskih teniških klubih, 12 jih je zaposlenih v okviru nacionalnih ali mestnih panožnih športnih šol. Če je bil prvi del zgodba o uspehu, pa moram zaključiti v bolj pesimističnem tonu. Od leta 2005 lahko k predmetu tenis pristopajo tudi študentje, ki končajo poklicno maturo, kar resno vpliva na kakovost potencialnih diplomantov in tudi njihove zaposlitvene možnosti ter pozitiven prispevek k razvoju tenisa v prihodnje.

■ Razmislek

Ali se razvoj vrhunškega športa kot globalnega pojava giblje v smeri strokovnosti ali uporabe sodobnih tehnologij? Ali se v prihodnje predvideva, da bodo izobraženi/ usposobljeni na področju športa potrebovali več ali manj kompetenc? Ali so bili diplomanti »starega« univerzitetnega programa s štirimi učnimi smermi bolj ali manj izobraženi/kompetentni/uporabni v praksi, kot bodo diplomanti bolonjskega študijskega programa – športno treniranje?

■ Namesto zaključka

V prispevku sem namenoma zastavil kar nekaj vprašanj. Prvič, ker na nekatera tudi sam nimam pravih odgovorov, drugič, ker sem želel spodbuditi tudi druge, da razmislijo o izobraževanju in usposabljanju v športu, ki ga poznajo, in tretjič, ker si lahko le skupaj zastavimo »prava« vprašanja, ki nas bodo v prihodnje tudi vodila do pravih odgovorov.

V teh časih, ko so v šport že na velika vrata vstopili globalizacija in komercializacija, ekstremizem ter gladiatorstvo, je potrebno potegniti zasilno zavoro, ki nam bo pomagala vrniti izgubljaljoče se vrednote, ki še vedno krasijo prave športne šampione. Imamo srečo, da »instant« uspeh v športu ni možen in da edina pot vodi preko trdega in poštenega dela, odrekanja in tovarištva, sodelovanja in iskanja novih poti do meja svojih zmognosti oziroma uresničitve zastavljenih ciljev.

Zato zastavljam še zadnje vprašanje: »Kakšni športni strokovnjaki bodo navdihovali prihodnje slovenske šampione?«

dr. Aleš Filipčič, doc.
univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport
Katedra za športne igre z loparji,
Gortanova 22, 1000 Ljubljana
ales.filipcic@fsp.uni-lj.si